

'All the people are governed on behalf of the Prince of Orange by his great favourite Bentinck'

Een studie naar het favoritisme aan de hand van de carrière van Hans Willem Bentinck.

Bachelorscriptie Geschiedenis Marnix Rutgers

Studentnummer: s4151267

Datum: 15 Juni 2014

Begeleider: Dr. Dries Raeymaekers

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2.
Status Quaestionis.....	3.
Een debat wordt aangesneden.....	3.
De Angelsaksische school.....	3.
De Duitse visie.....	4.
Wederopstanding van de favoriet in de achttiende eeuw?.....	5.
Bentinck werkt zich op.....	7.
Bentinck zijn debuut aan het hof.....	7.
De weg wordt vrijgemaakt.....	7.
Vrienden voor het leven.....	8.
Vriendenschap in de vroegmoderne tijd.....	8.
Oprechte vriendschap?.....	8.
Resumé.....	9.
Bentinck en zijn ‘cliënten’.....	11.
Patronen, brokers en cliënten.....	11.
Bentinck uw ideale broker?.....	11.
An English gentleman.....	12.
Resumé.....	12.
Toegang tot de vorst.....	14.
Toegang als sleutel tot invloed.....	14.
Obstakel of beschermheer.....	14.
Conclusie.....	16.
Literatuurlijst.....	17.

Inleiding

De vroegmoderne periode en haar politiek kenmerkt zich door de persoonlijke monarchie. Het bereiken van doelstellingen en het uitvaardigen van wetten was een schaakspel tussen de centrale macht (de monarch) en de lokale adel. De koning was omringd door mensen die invloed wilden uitoefenen op het beleid van de vorst en dus de staat. De toegang tot de vorst was één van de sleutelementen van de persoonlijke monarchie. Wanneer men toegang had tot het staatshoofd was het mogelijk om invloed uit te oefenen op de koning en dus op het beleid.¹ Deze toegang was mogelijk op een formele wijze, door een geïnstitutionaliseerde functie, maar ook doordat men werkzaam was aan het hof of er een goede vriendschap op naield met de monarch. Wanneer een hoveling op informele wijze toegang had tot de monarch, was hij in staat invloed uit te oefenen op de politieke keuzes van de vorst.

Cliëntalisme speelde hierbij een grote rol. Gunstelingen van de koning gaven eervolle en interessante posities weg aan hun cliënten. Persoonlijke contacten hielden de staat draaiende.² Een moderne bureaucratie zoals men die nu kent, was nog een utopie. Echter, het fundament voor deze bureaucratie in de vroegmoderne tijd werd al wel gelegd. Volgens verschillende historici was het hof van de koning het absolute zwaartepunt van het bestuur van de staat, de administratie van de staat bevond zich dan ook daar.³

Een fenomeen dat tekenend is voor de politiek in deze tijd, is de opkomst van de zogenaamde ‘favoriet’ en het ‘favoritisme’. Overall in Europa doken mensen op die dicht bij de koning stonden en soms gezien werden als een eerste minister. Dit gebeurde zowel in de ontwikkelde landen zoals Engeland en Spanje als in de minder ontwikkelde staten die in het oosten van Europa lagen. Zij hadden vaak de absolute gunst van de vorst en daardoor flink wat in de melk te brokkelen wanneer het de politiek van de staat betrof. Vaak wanneer men aan de favoriet of eerste minister denkt uit de vroegmoderne tijd, zal men vooral deze figuur associëren met de Franse kardinalen uit de zeventiende eeuw of de Spaanse Valido’s zoals Olivares. Valido’s waren de eerste minister van het Spaanse rijk. Zij coördineerden de verschillende takken van de bureaucratie. Deze functie kreeg men regelmatig toegewezen omdat men bevriend was met de koning. Historici die ‘voorvechters’ zijn van deze Valido zijn van mening dat de vriendschap tussen beiden zo groot was dat het hun verschil op de sociale ladder onbelangrijk maakte. De Valido was als het ware de tweede koning en de koning vertrouwde hem helemaal.⁴ Ondanks dat de Republiek geen eenheidsstaat was en bestond uit zeven zelfstandige gewesten, doet eenzelfde fenomeen zich ook voor bij het Oranjehuis. Hans Willem Bentinck wordt in de literatuur gezien als de meest vooraanstaande gunsteling van Stadhouder Willem III.⁵ Behalve de literatuur zagen ook zijn tijdgenoten hem als de favoriet van Willem III. Zo schreef de Franse ambassadeur in 1692: *‘All the people there are governed on behalf of the Prince of Orange by his great favourite Bentinck.’*⁶ Het is echter de vraag in hoeverre de Overijsselse gunsteling past binnen

---

¹ J. Rose, Kingship and counsel in early modern England, *The Historical Journal* 54 (2011) 47.

² H. M. Scott, The rise of the first-minister, in: T.C.W. Blanning & D. Cannadine (ed.), *History and Biography* 51.

³ Ibidem

⁴ R. G. Ash, ‘Patronage, Friendship and the politics of Access: The Role of the Early Modern Favourite Revisited’, in: D. Raeymaekers en S. Derks (ed.), *The Key to Power: the Politics of Access in Early Modern Courts* (Brill, Forthcoming) 7.

⁵ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 3.

⁶ Ibidem, 118.

het concept favoritisme. Is het terecht dat men de aristocraat uit Overijssel als favoriet ziet? Het is zaak om eerst een duidelijk beeld te krijgen van wat het favoritisme precies inhoudt. Ondanks dat het fenomeen erkend wordt, is het in de historiografie moeilijk om een duidelijke homogene beschrijving te destilleren.

Status Quaestionis

De atrap van het debat

Het onderwerp werd voor het eerst aangesneden door de Franse historicus Jean Bérenger, in zijn essay 'Le problème des ministériats au XVIIe siècle'. Hij stelt dat de opkomst van machtige eerste ministers zoals Buckingham en Richelieu, niet kan worden verklaard door het feit dat monarchen niet capabel genoeg waren. De doorslaggevende factor voor de opkomst van de favoriet was het complexer worden van de staat. Het hoogtepunt van het favoritisme speelt zich volgens Bérenger af tussen 1630 en 1660. De regering ging zich met steeds meer facetten van de maatschappij bemoeien, de bureaucratie kwam op en de koning moest op steeds meer tonelen aanwezig zijn om de staat draaiende te houden. Dit vergde natuurlijk veel tijd en vaak waren de vroegmoderne vorsten niet bij machte om dit allemaal persoonlijk te doen. De favoriete gunsteling van de monarch kwam hier, volgens de Franse historicus, om de hoek kijken. Hij probeerde verschillende taken, die eerst de koning op zich nam, te vervullen. De favoriet mocht zelfs in sommige gevallen handelen uit naam van de koning.⁷

De Angelsaksische school

Lang was het bovengenoemde de eerste aanzet tot de benadering van het onderwerp. Bérenger probeerde het fenomeen vooral institutioneel te verklaren zonder naar andere achtergronden te kijken die speelden in vroegmodern Europa.

In 1996 werd in Londen een groot congres georganiseerd om het onderwerp verder uit te diepen. De lezingen van de diverse historici werden later uitgegeven in een bundel. Behalve dat men een verklaring zocht voor de opkomst van de favoriet, werd ook inhoudelijk naar zijn rol gekeken. De historicus Thompson deponeerde vier theses over de favoriet. Volgens hem waren favorieten zowel werkzaam in de hofhouding als in de officiële raden. Veel gunstelingen die in de literatuur aangeduid worden als favoriet, bezaten dan ook een belangrijke functie binnen de hofhouding van de koning. Wanneer men 'Groom of the Stole' was, mocht de gunsteling in de privévertrekken van de koning aanwezig zijn en zo had hij veel tijd om samen met de vorst door te brengen. Een ander belangrijk aspect was dat de favoriet de patronagekoek zou domineren. Op belangrijke functies zou de favoriet verschillende vrienden en bekenden zetten om zo de staat beter te kunnen controleren. Een derde these is dat de gunstelingen het hof met de rest van het land zouden verbinden. Zij waren als het ware de ogen en oren van de vorsten en vormden dus een belangrijke schakel in het dagelijkse bestuur van de staat. Een laatste belangrijk kenmerk was dat de favorieten buiten de officiële instituties om zouden werken. Dit hangt nauw samen met zijn eerste these dat gunstelingen geen officiële functies bekleedden, maar vaak betrokken waren bij de hofhouding en zo invloed konden uitoefenen op het beleid van de koning. Bij deze theses moet vermeld worden dat de scheidslijn tussen de formele (de instituties) en de informele kant (de privéaangelegenheden) van de politiek in de vroegmoderne periode moeilijk te trekken is. Wanneer men dit zou trachten te doen, kijkt men te veel met een discours uit de 21e eeuw naar de vroegmoderne periode. Het is dus plausibel om aan te nemen dat de favoriet vaak ook werkzaam was aan de informele kant van de politiek, voor zover daarvan sprake is in de vroegmoderne tijd. Dat Thompson een duidelijke distinctie wil maken tussen favorieten die een emotionele band met de koning hadden en favorieten die alleen het opperbevel hadden over een tak

---

⁷ J. Bérenger, Pour une enquête Européenne: le problème des ministériats au XVIIe siècle, *Annales* 29 (1974) 166-192.

van de bureaucratie, keur ik dan ook af. Mijn inziens geniet de favoriet altijd de gunst van de monarch, hij of zij is immers de vooraanstaande gunsteling van de vorst.⁸

Het patronageaspect wordt als een cruciaal kenmerk gezien wanneer men het favoritisme beschrijft, zoals eerder aangegeven vormde dit facet de motor van de vroegmoderne staat. Linda Levy Peck, werkzaam aan de Universiteit van Columbia en gespecialiseerd in de politieke geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk, acht de controle van de patronage als het kernelement van het favoritisme. Door een grote demografische groei in de 17^e eeuw dingden steeds meer leden van de adel naar de gunst van de koning. De monarch had daarom behoefte aan een zogenaamde ‘broker’ die de patronagekoek zou verdelen. Hier kwam volgens Peck, de favoriet om de hoek kijken die deze functie op zich moest nemen. Intimiteit is een ander belangrijk aspect van het fenomeen favoritisme volgens Peck. Elizabeth Wirth Marvick benadrukt in haar artikel *Favourites in Early Modern Europe: A Recurring Psychopolitical Role* dat er in de literatuur te weinig wordt gekeken naar de affectieve banden tussen personen. Onderzoekers leggen te veel de nadruk op institutionele verklaringen en vergeten de emotionele context bloot te leggen.⁹ De vroegmoderne favoriet moest volgens Peck aanwezig zijn in de privévertrekken van de koning. Door deze stelling van Peck kan opnieuw geconcludeerd worden dat er een dunne scheidslijn liep tussen de formele en de informele kant van de politiek tijdens de 17e eeuw.¹⁰

De eerste historicus die echt een distictie probeert te maken tussen verschillende soorten favorieten is A.L. Moote. Hij onderscheidt drie verschillende vormen van favoritisme. De persoonlijke favoriet, deze persoon kreeg veel eer en rijkdom en tevens had deze gunsteling een eigen vertrek binnen het koninklijk hof. Deze favoriet gebruikte zijn positie echter niet om invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming. De politieke favoriet had ook de persoonlijke gunst van de monarch net zoals de persoonlijke favoriet. Deze probeerde echter wél invloed uit te oefenen op de besluitvorming van de koning. Als laatste onderscheidt Moote de zogenaamde ministerfavoriet. Deze had een persoonlijke band met de vorst en was tevens de nummer één adviseur van de koning. De favoriet had volgens hem niet altijd een officiële functie binnen het bestuur van de staat. Hij kan gezien worden als de rechterhand van de monarch.¹¹

Voor het concept favoritisme lijkt mij vooral het feit dat hij of zij de belangrijkste adviseur van de koning is van groot belang. Wanneer men over een favoriet spreekt, heeft men het over de meest vooraanstaande gunsteling. Alleen een persoonlijke band met de koning is mijn inziens onvoldoende om de titel favoriet te dragen. Hij of zij dient de belangrijkste gunsteling van de koning te zijn en het advies van deze gunsteling dient zwaar te wegen.

De Duitse visie

Na de bijdrage van Moote en het congres kwam het debat in de Angelsaksische wereld tot een einde. De discussie omtrent het fenomeen van de zeventiende eeuw werd nieuw leven ingeblazen door een bundel van Hirschbiegel en Paravicini uit 2004. Dit Duitstalige boek probeerde net zoals het Engelse boek het fenomeen te verhelderen. Paravicini betoogt in de introductie dat de favoriet al in de middeleeuwen bestond. Zijn betoging staat haaks op ‘The World of the Favourite’ waarin wordt

---

⁸ I. A. A. Thompson, ‘The institutional Background of the Rise of the Minister-Favourite’, in: J. H. Elliot en W. B. Brockliss (ed.), *The World of the Favourite* (Londen 1999) 13-26.

⁹ E. W. Marvick, ‘Favorites in Early Modern Europe: A Recurring Psychopolitical Role’, *The Journal of Psychohistory* 10 (1983) 463-489.

¹⁰ L. L. Peck, ‘Monopolizing Favour: Structures of Power in the Early Seventeenth-Century English Court’, in: J. H. Elliot en W. B. Brockliss (ed.), *The World of the favourite* (Londen 1999) 54-71

¹¹ A. L. Moote, ‘The Minister-Favourite in Early Modern Politics’, in: J. Bergin and L. Brockliss (eds.) *Richelieu and His Age* (Oxford UP, 1992) 13-45.

beweerd dat de favoriet alleen tussen 1550 en 1650 aanwezig was op het hof en dat vanaf 1750 de premierminister zijn entree maakt aan de Europese hoven.¹² Wel zijn zowel de Angelsaksische benadering als de Duitse het er over eens dat de hoogtijdagen van de favoriet tussen 1550 en 1650 liggen. In de slotbeschouwing van het boek deponeert de Duitse Historicus Ronald G. Asch, gespecialiseerd in de hofcultuur van de vroegmoderne periode, enkele interessante stellingen. Hij stelt net zoals Peck en Thompson, dat de favoriet over de patronageverdeling gaat en dat de favoriet vaak geen officiële functie bekleedt binnen het politieke bestel. Asch acht de vriendschapsband tussen vorst en favoriet ook zeer belangrijk, vriendschap wordt volgens hem een component van de politiek in vroegmodern Europa. Door deze vriendschap heeft de favoriet de exclusieve gunst van de koning. Hij is dus de meest vooraanstaande gunsteling volgens de Duitse historicus. Dit benadrukt wederom het belang om in ogenschouw te nemen dat wanneer men het over het favoritisme heeft, het de meest vooraanstaande gunsteling betreft. De persoonlijke en de politieke favoriet die Moote schetst, lijkt mij geen favoriet aangezien er hier meerdere van kunnen zijn. Een randkenmerk van het favoritisme, maar geen onbelangrijke, is volgens Asch de kritiek van de adel. Aangezien de favoriete gunsteling veel invloed heeft op de koning en de adel zo haar vooraanstaande positie verliest, schildert de adel de gunsteling vaak af als een slechte raadgever. De favoriet krijgt de schuld van falend overheidsbeleid en wordt gezien als de kwade genius, hij is dus mikpunt van kritiek.¹³

Wederopstanding van de favoriet in de achttiende eeuw?

Het debat rond het favoritisme heeft vooral betrekking op de eerste helft van de 17e eeuw. Er bestaat een consensus dat het einde van dit tijdperk wordt gemarkeerd door het moment dat Lodewijk XIV kardinaal Mazarin aan de kant schuift en beslist dat hij alle zaken rondom de staat zelf afhandelt, l'état c'est moi. Het leven van Bentinck als gunsteling speelt zich echter af na deze periode. Daarom is het belangrijk om ook de favorieten/eerste ministers van de achttiende eeuw nader te beschouwen in deze studie. Deze lieden werden onder de loep genomen door emeritus hoogleraar H. M. Scott, gespecialiseerd in internationale politieke relaties in vroegmodern Europa. Wederom kwamen deze personen aan de macht door het complexer worden van de staat en zijn functies. De staat verschoof van een administratieve naar een steeds meer juridische functie. Om dit in goede banen te leiden, was het zaak dat iemand dit coördineerde. Het was de eerste minister die zich hiermee inliet. Verschillende 'ministeries' hielden zich bezig met het ordenen van de staat. Overkoepelend was er een instantie nodig die een en ander op elkaar afstemde met de eerste minister aan het hoofd van deze institutie. Echter was het ook vaak een schaakspel van toevalligheden, zo werden eerste ministers naar voren geschoven bij rampen of andere zaken die de staat troffen. Ondanks dat de scheidslijn tussen de formele - en informele kant van de politiek nog dun was, hadden deze ministers vaak wel officiële functies. Het waren volgens Scott niet meer de favorieten van de monarch zoals die in de zeventiende eeuw bestonden!¹⁴ De kwaliteiten van een minister gingen steeds meer gelden als het voornaamste punt dat van belang was. Het was echter wel de koning die de carrière van de minister kon maken of breken. Net zoals in de zeventiende eeuw waren ze afhankelijk van de koning, hij was degene die de minister zonder pardon aan de kant kon schuiven.

Zoals blijkt uit de historiografie is het onmogelijk om één homogeen concept van het favoritisme te destilleren. Er zijn daarentegen wel aspecten waar consensus over bestaat bij de verschillende historici.

---

¹² W. Paravicini, 'Der Fall des Günstlings', in: Hirschbiegel en Paravicini (ed.), *Der Fall des Günstlings: Hofparteien in Europa vom 13. Bis zum 17. Jahrhundert* (2004) 15-16.

¹³ R. G. Asch, 'Schlußbetrachtung', in: Hirschbiegel en Paravicini (ed.), *Der Fall des Günstlings: Hofparteien in Europa Vom 13: bis zum 17: Jahrhundert* (2004) 515 -531.

¹⁴ H. M. Scott, *The rise of the first-minister*, in: T.C.W. Blanning & D. Cannadine (ed.), *History and Biography* 49.

De vraag is in hoeverre Bentinck voldoet aan de verschillende kenmerken. Behalve het feit dat er gekeken wordt naar de vraag of Bentinck voldoet aan het concept, wordt er ook de andere kant op geredeneerd. Voorgangers gebruikten bij hun onderzoek voor studie naar het favoritisme altijd een casestudie. Deze studie is daar geen uitzondering op, door middel van de case 'Bentinck' probeer ik te kijken wat deze case ons kan leren over het favoritisme. Het wetenswaardige echter aan deze studie is dat Bentinck in de literatuur niet altijd erkend wordt als favoriet en nog nooit volledig tegen het licht is gehouden van het concept. Het is dus uitermate interessant om te kijken wat een case in de marge de geschiedwetenschap kan vertellen en vooral kan leren!

Allereest zal er een korte biografische beschouwing worden gegeven over Bentinck en het hof van Willem III. Vervolgens zal er via een thematische benadering naar Bentinck worden gekeken, binnen de diverse thema's is getracht zo chronologisch mogelijk zaken te belichten.

Bentinck werkt zich op!

Bentinck zijn debuut aan het hof

Hans Willem Bentinck werd geboren in het Overijsselse Diepenheim in 1649. Bentinck kwam uit een groot adellijk gezin. Het gezin bestond uit vader Berend Bentinck, moeder Anna van Bloemendal en negen kinderen. Aangezien het gezin totaal negen kinderen telde, kwam hij niet in aanmerking voor het erven van het landgoed van zijn vader. Het was dus zaak voor Hans Willem om op een andere manier aan zijn geld te komen.¹⁵ De adellijke families in het oosten van de Republiek waren vaak op hand van de Oranjes, de familie Bentinck vormde hierop geen uitzondering. In 1664 zette Hans Willem zijn eerste stappen als page binnen het hof in Den Haag van Willem III. In Den Haag kwam Bentinck regelmatig in contact met de prins en bouwden ze langzaam maar zeker een sterke vriendschap op, de twee studeerden zelfs samen in Leiden.¹⁶

De weg wordt vrij gemaakt

Willem III werd geboren in 1650, acht dagen voordat hij het levenslicht zag, stierf zijn vader aan de pokken. De weduwe van Willem II was te oud om Willem III op te voeden en hem te voorzien van advies. Willem III had wel twee voogden; de keurvorst van Brandenburg woonde echter te ver weg en Karel II had geen interesse om de jonge prins bij te staan. De Stadhouder van Friesland, Willem Frederik, schoot zichzelf in 1664 door het hoofd dus ook hulp van zijn Friese bloedverwant kon Willem III vergeten. Het ontbreken van voogden die hem konden adviseren, zorgde er voor dat de prins zich omringde met een clubje vrienden die hem van advies voorzagen.¹⁷ Willem sprak altijd met een aantal mensen over een specifiek onderwerp, hij wilde er voor zorgen dat niemand te machtig werd, er moest een soort 'balance of power' zijn. Historicus Stephen B. Baxter vraagt zich af of er ooit iemand was die Willem helemaal vertrouwde. Hans Willem Bentinck kwam echter het dichtst in de buurt van alle gunstelingen aan het hof.¹⁸ Behalve het ontbreken van directe familie was er nog een gebeurtenis die er voor zorgde dat het mogelijk was voor Bentinck om een vertrouwensrelatie met de prins op te bouwen. In 1666 haalde Raadspensionaris Johan de Witt de bezem door de hofhouding van de prins. De tweede Engelse zeeoorlog die in 1665 was begonnen, zorgde er voor dat De Witt het nodig vond om sympathisanten van het Engelse hof, de laan uit te sturen. Doordat De Witt schoonschip maakte, was het eenvoudig voor Bentinck om op te klimmen binnen het hof van Willem III.¹⁹ Willem had in het begin weinig macht, door het overlijden van zijn vader was het eerste Stadhouderloze tijdperk in gegaan en bekleedde hij geen officiële functie. De oorlog met Engeland leidde er echter toe dat steeds meer mensen zijn naam gingen scanderen. In 1672 werd de jonge Willem Stadhouder en tevens aanvoerder van het leger van de Republiek, het startschot voor zijn politieke carrière.

---

¹⁵ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 9.

¹⁶ H. Ronnes, 'The architecture of William of Orange and the culture of friendship', *Archaeological Dialogues* 11 (2004) 61.

¹⁷ H. van der Zee, *Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart* (Den Haag 1975) 41.

¹⁸ S. B. Baxter, *William III* (Londen 1966) 348

¹⁹ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 9.

Vrienden voor het leven

Vriendschap in de vroegmoderne tijd

Sprekend over het favoritisme en de favoriet, speelt vriendschap een belangrijke rol. Zoals blijkt uit de besproken literatuur is dit een belangrijk kenmerk. Echter om te kijken of er sprake was van een vriendschapsband, is het wel zaak een criterium aan te leggen. Daar komt bij dat vriendschap in de zeventiende eeuw heel wat anders inhield dan ons huidige idee over vriendschap. De historicus Luuc Kooijmans stelt dat vriendschap in de vroegmoderne tijd en specifiek in de zeventiende eeuw, niet gebaseerd was op sympathie voor de ander. Men ging vriendschappen aan om doelstellingen te behalen aangezien niet overal instituties voor bestonden. Vriendschap kon voor een lucratieve baan zorgen (nepotisme), maar ook dienen als een soort van verzekering. Vriendschap was als het ware een nutvriendschap, jij doet iets voor mij dan doe ik iets voor jou, wederkerigheid in praktisch opzicht stond dus centraal!²⁰ Bij het positieve beeld van het favoritisme werd de favoriet als ‘soulmate’ van de koning gezien, alleen bij de deze gunsteling kon de koning zijn hart luchten. Daarnaast zou hij zijn favoriet blindelings vertrouwen. De band tussen de twee diende gebaseerd te zijn op sympathie voor elkaar en intimiteit.²¹

Oprechte vriendschap

Als page was Bentinck vaak aanwezig bij de prins en was het mogelijk om veel tijd samen door te brengen. Bentinck was slechts een jaar ouder en de twee leeftijdsgenoten deelden veel met elkaar. Aantrekkelijke mannen, gecombineerd met een zekere mate van intelligentie, waren onweerstaanbaar voor Willem III.²² De prins ging steeds meer delen met Bentinck en Rond 1670 was Bentinck betrokken bij ieder punt van het beleid.²³ Bentinck werd in 1672 kamerheer van de Stadhouder en bracht zo nog meer tijd door met Willem. Door zijn functie als kamerheer was het mogelijk voor Bentinck om met zijn meester te praten over allerlei belangrijke zaken. Toen kwamen er echter al kritieken op gang dat Willem te veel zijn oren liet hangen naar de oud-Diepenheimer.²⁴ Behalve dat er vaak over politiek werd gesproken, adviseerde Bentinck Willem ook over andere zaken. Bentinck ging over de tuinen van de Stadhouder en gaf ook advies aangaande meubels en kunst.²⁵ De prins kwam op onbekenden over als een kil en koud persoon. Maar wanneer hij in gezelschap was van Bentinck, liet hij zijn warme kant zien. Behalve dat, durfde hij aan Bentinck ook zijn ware gemoedstoestand te tonen. Toen de Stadhouder ziek was in 1679 schreef hij dat enkel aan Bentinck: *‘Ik zal niet de moed*

---

²⁰ L. Kooijmans, *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1997) 326 -329.

²¹ R. G., Ash, ‘Patronage, Friendship and the politics of Access: The Role of the Early Modern Favourite Revisited’, in: D. Raeymaekers en S. Derks (ed.), *The Key to Power: the Politics of Access in Early Modern Courts* (Brill, Forthcoming) 6.

²² H. van der Zee, *Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart* (Den Haag 1975) 356.

²³ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 14.

²⁴ *Ibidem*, 13.

²⁵ J. Israël, ‘The Court of the House of Orange, 1580-1795’, in: J. Adamson (ed.), *The Princely Courts of Europe: Politics and Culture under the Ancien Regime 1500-1750* (1999). 136.

*verliezen zolang ik het kan verdragen, ik hoop dat god mij zal helpen en niet verlaten!*²⁶ Een jaar eerder schreef de Stadhouder aan zijn gunsteling: *'Ik weet niet hoe ik zonder jou moet leven en als ik ooit gevoeld heb dat ik van je houd, dan was het vandaag.'*²⁷ Willem beloofde zijn goede vriend ook voor zijn werkzaamheden. In 1674 werd Bentinck landdrost, baljuw en plaatsvervangend Stadhouder van Breda. Behalve de titels die Hans Bentinck van Willem mocht ontvangen, schonk de stadhouder hem in 1674 villa Sorghvliet. Dat de vriendschap wederkerig was, bleek uit het feit dat Bentinck veel over had voor zijn meester. In 1675 werd Willem getroffen door de pokken, een ernstige ziekte in de vroegmoderne tijd waar veel mensen aan stierven. De artsen vreesden dan ook voor een slechte afloop. Om de ziekte de baas te worden, waren de artsen van mening dat een jongeman van dezelfde leeftijd bij hem in bed moest gaan liggen om zich te bloot te stellen aan het gevaarlijke virus. Bentinck bedacht zich geen moment en ging, met gevaar voor eigen leven, bij de prins in bed liggen. Door de lichaamswarmte van de kamerheer ging Willem zo hard zweten dat de pokken doorbraken en hij genas van de ziekte. De andere kant van de medaille was wel dat Bentinck nu ziek werd, maar de gunsteling kwam de ziekte te boven.²⁸ Zelfs toen de vrouw van Hans Willem Bentinck ziek was en hun zoontje op sterven lag, schroomde de gunsteling niet om zijn nek uit te steken voor de stadhouder. Willem III wilde een leger van de staat Brandenburg achter de hand hebben, wanneer Frankrijk de Republiek zou binnenvallen. Voor zo'n belangrijke taak wist hij dat alleen Bentinck geschikt was om dit gedaan te krijgen. De zoon van Bentinck, overleefde de ziekte niet en overleed terwijl zijn vader in Duitsland was voor de stadhouder. Ondanks het feit dat Bentinck via Willem III te horen kreeg dat zijn zoon niet meer in leven was, bleef hij in Duitsland en bereikte hij nagenoeg alles waar de prins zijn zinnen op had gezet.²⁹ Bentinck zijn ster was rijzende en wanneer er belangrijke diplomatieke missies waren, vertrouwde de koning deze toe aan zijn kamerheer. Zelfs toen Bentinck een andere functie kreeg aangeboden door de keurvorst van Brandenburg, sloeg hij dit aanbod af. Bentinck achtte het niet mogelijk iemand te laten vallen die hij zolang gediend had. Er doen geruchten de ronde, maar ze zijn niet bewijsbaar, dat Bentinck en Willem meer waren dan vrienden, ze zouden een seksuele relatie hebben gehad. Wanneer Willem echter beschuldigd wordt door zijn tegenstanders dat hij een homoseksuele relatie zou hebben met Bentincks opvolger, Arnold Joost van Keppel, schrijft Bentinck de koning direct dat hij niet kan geloven dat Willem III zich met dat soort praktijken zou inlaten. Zelfs na het aftreden van Bentinck blijven de twee elkaar schrijven en zien. Het verdriet van Willem om het feit dat Bentinck gestopt was als kamerheer van de koning, komt tot uitdrukking in zijn brieven en hij smeekt zijn oud-kamerheer meerdere malen om terug te komen, maar Bentinck houdt voet bij stuk en zou niet meer terugkeren aan het hof van de stadhouder-koning.³⁰

Resumé

Naar mijn mening is het juist om te spreken over een echte vriendschap wanneer men de relatie tussen Willem III en Hans Willem Bentinck beziet. Deze vriendschap voldoet aan de eisen van Kooijmans aangezien de nutvriendschap aanwezig is en men elkaar helpt. Echter valt de band tussen beide heren ook te rijmen met het beeld van het favoritsime dat de vorst zijn hart kon luchten bij de favoriet? Uit de correspondentie blijkt dat Willem zijn ware gemoedstoestand aan Bentinck toonbaar maakte. Door hun intieme en emotionele band durfde de stadhouder-koning belangrijke klussen aan Bentinck toe te vertrouwen. Naar mijn mening kan er dus worden gesproken over een vertrouwensband. Wanneer

---

²⁶ H. van der Zee, Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart (Den Haag 1975) 256-257.

²⁷ Ibidem, 141.

²⁸ H. van der Zee, Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart (Den Haag 1975) 96-97.

²⁹ Ibidem, 199-200.

³⁰ Ibidem, 380-381.

Willem Bentinck niet zou vertrouwen, waren deze klussen niet naar de oud-Diepenheimer gegaan.

Er dient echter wel een kritische kanttekening gemaakt te worden bij de wederkerigheid van Bentinck. De basis van de macht van Bentinck was gebaseerd op de relatie die hij had met Willem. Wanneer hij Willem niet zou helpen in moeilijke tijden, was het goed mogelijk dat Willem zijn vertrouwen in de kamerheer zou opzeggen. Bentinck had institutioneel gezien geen rechten dus wanneer Willem de stekker uit hun relatie zou trekken, was het gebeurd met de carrière van Bentinck. Het is daarom niet geheel opmerkelijk dat de kamerheer zo vaak voor zijn 'vriend' en meerdere klaarstond!

Bentinck en zijn ‘cliënten’

Patronen, brokers en cliënten

Vriendschap stond zoals eerder aangegeven, in de vroegmoderne tijd zo goed als gelijk aan een nutrelatie. Vriendschap kon iemand uiteindelijk een goede baan opleveren, het was een manier om te overleven. Het fenomeen patroon en cliëntrelaties hangt hier mee samen. Dit is een persoonlijke uitwisseling tussen twee mensen die niet met elkaar gelijk stonden op de sociale ladder. De lager geplaatste cliënt steunt zijn hogere patroon en is dus loyaal aan hem. In ruil voor de steun die een patroon ontvangt van zijn cliënt, biedt deze hoger geplaatste persoon op de sociale ladder hem bescherming, goederen, een goede baan of andere zaken aan. Het grote verschil tussen dit systeem en vriendschap uit de zeventiende eeuw is dat beide personen niet gelijk op de sociale ladder staan³¹

Dit systeem hield de staat tijdens het Ancien Regime draaiende. Naast directe relaties spreekt historica Sharon Kettering ook over zogenaamde brokers, tussenpersonen met betrekking tot het verdelen van de patronagekoek. De monarch besteedde deze taak uit en de broker rekruteerde uit zijn eigen kennissenkring mensen die hij op vooraanstaande posities zette. De Franse favorieten uit het begin van de zeventiende eeuw als Mazarin, Colbert en Richelieu waren zeer bekend met dit fenomeen en hanteerden het dan ook gaarne. Op belangrijke posities plaatsten zij kennissen waarvan ze wisten dat ze loyaal aan hen zouden blijven en dus aan de Franse staat. Zo vond er een politieke integratie van Frankrijk plaats ondanks het ontbreken van professionele bureaucratieën en instituties.³²

Bentinck, uw ideale broker?

Hans Willem Benticnk was behalve kamerheer ook nauw betrokken bij het leger van de Republiek. Hij begon als soldaat, maar op het slagveld kon hij geen potten breken. Hij was vooral als stafofficier belangrijk voor het leger. Hij bewapende de troepen en coördineerde aanvallen. Het was niet gebruikelijk dat een lid van de hofhouding van de stadhouder ook een militaire rang bezat. Andere bewindslieden in het leger hadden dan ook geen hoge pet van hem op. Toen Bentinck een familielid, die onder het commando van Rhinegrave diende, op een vooraanstaande functie wilde plaatsen, reageerde de legerleider fel richting Bentinck. Bentinck moest zich als kamerheer bezig houden met het aankleden van de stadhouder en diende zich niet te bemoeien met militaire aangelegenheden!³³

Het politieke systeem in de Republiek was er één die bestond uit twee machtsblokken; enerzijds waren er de regenten in de Staten-Generaal, gewesten en de steden. Anderzijds was er de stadhouder met zijn volgelingen; de orangisten. Gunstelingen van Willem werden ingezet om de regenten in deze politieke lichamen te vriend te houden en ze een koers te laten varen die de stadhouder prefereerde. Deze gunstelingen opereerden als een soort van brokers, zij hielden de regenten tevreden door giften, verheffingen in de adelstand en andere zaken. Soms zaten zijn gunstelingen zelf in deze instituties. Bentinck moet echter niet als zo'n cliënt worden gezien, het waren vooral Dijkveld, Nassau-Zuylenstein en andere hovelingen van de vorst die in deze context

---

³¹ S. Kettering, 'The Historical development of Political Clientelism', *The Journal of Interdisciplinary History* 18 (1988) 419-447.

³² Ibidem, 426-427.

³³ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 14.

moeten worden bekeken. De macht van Bentinck was vooral gebaseerd op zijn aanwezigheid aan het hof van Willem en de tijd die hij hier samen met de prins kon doorbrengen. Hovelingen die zich met deze taak bezighielden, werden vaak gezien als corrupt en moesten het ontgelden bij het grote publiek. Dat Bentinck zich niet met deze zaken bezighield, was één van de redenen dat hij veel minder kritiek te verduren kreeg dan andere gunstelingen van de stadhouder.³⁴

An English gentleman

Na de Glorious Revolution, die er voor zorgde dat Willem III koning werd van Engeland onder een grondwet, was Bentinck vooral daar te vinden. De koning bracht nog enkele maanden per jaar door in de Republiek aan Het Loo, maar het grootste gedeelte van het kalenderjaar verbleven beide mannen aan de overkant van het Kanaal. Bentinck zag vanaf het begin in dat zijn verdere carrière hem in Engeland zou houden. Hij probeerde daarom zo goed mogelijk te integreren in de Engelse samenleving. Om deze integratie succesvol te laten verlopen, was het van belang goede relaties op te bouwen met de Engelse adel. Hij liet zijn kinderen daarom trouwen met de Engelse nobiliteit om zo een groot netwerk aan kennissen op te bouwen. Mede door deze connecties, zijn geld en het feit dat hij door Willem III werd verheven in de adelstand (Lord Portland), werd Bentinck al snel een prominent figuur binnen de Engelse adel. Aan het Engelse hof bekleedde Bentinck wederom de functie van kamerheer. Door deze functie kon hij mensen aanstellen binnen de Engelse hofhouding. Hij zette een paar bevriende leden op deze functies, maar wanneer men de namen met bijbehorende functie nader onder de loep neemt, blijkt dat de vooraanstaande functies niet naar de cliënten van Bentinck gingen. De belangrijke functies binnen het hof gingen naar de Engelse adel en werden niet aangewezen door Lord Portland. Wanneer Engelse leden van de adel solliciteerden op een functie aan het hof, besprak de koning ze met Bentinck. Bentinck was adviseur nummer één van de koning als het hierop aan kwam. Er is echter geen bewijs dat de Bentinck er voor zorgde dat de koning zich omringde met cliënten van hem. Ondanks het ontbreken hiervan kwam er veel kritiek op de persoon Lord Portland. De Engelse adel vond dat hij zich teveel bemoeide met zaken die niet aan hem besteed waren.³⁵

Naast het gegeven dat de Engelse adel kritiek had op het feit Bentinck zich te veel bemoeide met verschillende zaken, kon het de adel ook niet bekoren dat Nederlanders belangrijke functies vervulden binnen de diverse raden. Willem stelde graag bekenden aan op posities die een belangrijke rol vertolkten binnen de verschillende politieke instituties. Er is echter weinig tot geen bewijs dat Bentinck hier een belangrijke rol speelde! Daarnaast maakte de kamerheer weinig gebruik van zijn plaats in The House of Lords, alleen wanneer het betrekking had op koninklijke aangelegenheden deed hij zijn zegje. Bentinck moet hier vooral worden gezien als het de spreekbuis van de Engelse koning.³⁶

Behalve Engeland werd Willem ook koning van Schotland. In Schotland ging Bentinck een grote rol spelen, aangezien de koning had besloten zijn kamerheer alle Schotse zaken toe te vertrouwen. Hij werd het doorgeefluik tussen de Schotse politici en de koning. Veel Schotten zagen Bentinck dan ook als hun bevelhebber. Aangezien Bentinck waarschijnlijk nooit een voet gezet heeft gezet op Schotse bodem, was het belangrijk om een goed patronagenetwerk op te zetten. Bentinck had hier veel autonomie en was zo goed als alleen verantwoordelijk voor wie hij op welke functie plaatste.³⁷

Resumé

De basis van Bentinck zijn macht lag aan het hof. Hier kon hij tijd met de koning doorbrengen en hem adviseren. Bij sollicitaties werd de kamerheer altijd betrokken bij de uiteindelijke keuze. Bentinck

---

34 D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007)7-36.

35 D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 96-108.

36 *Ibidem*, 108-110.

37 *Ibidem*, 111-116.

slaagde er niet in, zoals favorieten voor hem hadden gedaan, een groot cliëntennetwerk op te bouwen en zo op te treden als een zogenaamde broker. Hij mocht advies geven aan Willem, maar op eigen houtje mensen aanstellen, was absoluut niet aan de orde. Grote vraag is en blijft natuurlijk in hoeverre Willem zijn oren liet hangen naar de adviezen van de oud-Diepenheimer. Maar wanneer men de notities leest van Bentinck zijn tijdgenoten en de literatuur bestudeert, blijkt dat er een consensus bestaat die stelt dat Bentinck verreweg de belangrijkste adviseur van de koning was.

Toegang tot de vorst

Toegang als sleutel tot invloed

Toegang tot de koning was een belangrijk aspect binnen het politieke spel in de vroegmoderne periode. Wanneer een hoveling toegang kreeg tot de privévertrekken van de vorst, had dit vaak serieuze politieke gevolgen. In de privévertrekken was het pas echt mogelijk om met de koning over de politieke koers van de staat te praten en dus invloed uit te oefenen. Als de koning zich afsloot van het volk en niet toegankelijk was, werd dit gezien als despotisme. Zelfs na de Glorious Revolution (1688) die een grondwet bewerkstelligde waar de koning onderviel, bleef het toegang hebben tot de monarch een belangrijk aspect. Een belangrijke rol bij het verschaffen van deze toegang speelde de favoriet. Hij had vaak het monopolie op de toegang, wanneer hij deze onder controle had, kon hij een grote stempel drukken op het beleid. Hij was immers verantwoordelijk voor wie er op audiëntie bij de koning mocht komen en wie niet, zo was hij dus bepalend voor welke koers de staat zou gaan varen. De Franse kardinaal Richelieu was niet bij machte om deze toegang volledig onder controle te krijgen, dit wordt vaak gezien als de achilleshiel in het politieke systeem dat hij opzette.³⁸

Obstakel of beschermheer

Bentinck had een eigen vertrek op het hof van Willem en als kamerheer van de stadhouder had hij toegang tot alle vertrekken. Op Het Loo kreeg Bentinck het meest luxe appartement, de beste vrienden (favorieten) van de Stadhouder kregen de grootste kamers. Behalve dat zijn kamer het grootst was, bevond het appartement van Bentinck zich ook het dichtst bij die van Willem. Op Kensington Palace hadden Bentinck en Van Keppel (zijn opvolger) kamers naast de koning. Naast het feit dat de kamers naast elkaar gelegen waren, hadden beide vertrekken ook een rechtstreekse deurverbinding. Zo kon de vorst direct met zijn hovelingen overleggen wanneer hij dat nodig vond.³⁹ De privévertrekken van de koning konden alleen door een eliteclubje bezocht worden. Andere leden van de adel moesten eerst toestemming krijgen van de kamerheer, Hans Willem Bentinck. Uit de briefcorrespondentie van de adel blijkt dat het uitermate moeilijk was om de koning te bezoeken en tijd met hem door te brengen. Enkele lieden beweerden zelfs dat het alleen mogelijk was om de koning te bezoeken door tussenkomst van Bentinck. Willem gebruikte Bentinck zelfs als schild om zich zo te beschermen tegen onuitgenodigde gasten die een petitie aan de koning wilden aanbieden. Behalve op verzoek van de koning, besliste Bentinck ook op eigen houtje wie wel of niet welkom was aan het hof. Toen in 1691 een Schotse factie op audiëntie kwam aan het hof, weigerde Bentinck hen de toegang. Behalve de adel die op politiek niveau hun invloed wilde uitoefenen, moest men ook voor andere zaken toegang vragen aan Bentinck. Bentinck zijn invloed en aanzien was zelfs zo groot dat toen een moeder haar dochter aan de koning wilde uithuwelijken ze dit deed via Bentinck. Zonder overleg met de stadhouder-koning

---

³⁸ R. G., Ash, 'Patronage, Friendship and the politics of Access: The Role of the Early Modern Favourite Revisited', in: D. Raeymaekers en S. Derks (ed.), *The Key to Power: the Politics of Access in Early Modern Courts* (Brill, Forthcoming) 1-6.

³⁹ H. Ronnes, 'The architecture of William of Orange and the culture of friendship', *Archaeological Dialogues* 11 (2004) 61-70.

besloot Bentinck dat dit geen partij was voor Willem en wees het verzoek af.⁴⁰ Ook de brieven voor de koning werden geadresseerd aan Bentinck. Niemand vroeg zich af waarom dit zo moest, het was een feit, wanneer men de koning wilde aanschrijven, schreef men naar Bentinck. Door de adel werd Bentinck soms meer ervaren als een obstakel dan als een doorgeefluik!⁴¹

Bentinck was als het ware het publieke aanspreekpunt voor de koning. Willem trok zich steeds vaker terug en wanneer men hem wilde spreken, moest dit via Bentinck. De koning spendeerde steeds meer tijd aan de jachtsport en verzamelde daarnaast een redelijke kunstcollectie. De koning zette Bentinck in om te communiceren met de ministers, zodat hij nooit verrast kon worden wanneer hij afwezig was. De ministers op hun beurt klaagden regelmatig dat zij lang moesten wachten op antwoord van de koning aangezien Bentinck nooit helemaal alleen een beslissing kon en mocht nemen.⁴² Alles moest besproken worden met de koning, maar Bentinck was wel veruit de belangrijkste adviseur.⁴³

Bentinck was het aanspreekpunt voor de ministers, leden van adel en andere lieden wanneer men met de koning contact wilde. De Schotse zaken werden zelfs helemaal behartigd door de kamerheer. Dat Bentinck een appartementen op het hof had, is niet opmerkelijk. Uit oogpunt van zijn functie als kamerheer, een functie die hij vanaf 1672 tot het moment van aftreden behield, moest hij altijd in de buurt van de koning zijn. De directe deurverbinding zorgde er voor dat de kamerheer altijd toegang had tot de koning. Of Bentinck echt het monopolie bezat op wie er toegang tot de monarch had, is niet met zekerheid te stellen. Echter uit veel dagboeken en correspondentie blijkt wel dat hij een flinke vinger in de pap had wanneer het ging om het bezoeken van de monarch.⁴⁴

---

⁴⁰ H. van der Zee, *Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart* (Den Haag 1975) 364.

⁴¹ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 98-103.

⁴² S. B. Baxter, *William III* (Londen 1966) 348

⁴³ W. Troost, *Willem III, de Stadhouder-Koning* (2001). 228

⁴⁴ D. Onnekink, *The Anglo-Dutch Favourite* (2007) 101.

Conclusie

Het doel van deze studie was te kijken in hoeverre Hans Willem Bentinck gerijmd kan worden met het favoritisme, maar ook om te kijken wat deze case ons kan leren over het concept. Getracht is om Bentinck te toetsen aan verschillende kenmerken die terug komen bij andere casestudies of waar in de literatuur een duidelijke mate van consensus over bestaat.

Bentinck was de **belangrijkste** adviseur van Willem III. Door zijn functie aan het hof kon hij tijd doorbrengen met de stadhouder-koning en hem adviseren over verschillende zaken. De macht van Bentinck was dan ook gebaseerd op zijn functie aan het hof. Er is duidelijk sprake van een vriendschapsband, de twee hebben sympathie voor elkaar en dit blijkt ook duidelijk uit hun briefwisseling. Door deze band vertrouwt de koning Bentinck belangrijke zaken toe, bij een belangrijke missie, vertrouwt Willem op Bentinck.

Het is Bentinck niet gelukt om een duidelijk cliëntennetwerk op te bouwen. Schotland werd echter wel helemaal bestuurd door zijn patronagenetwerk, reden hiervoor is mede dat Willem amper tot niet naar Schotland omkeek. De toegang tot de vorst daarentegen is wel een aspect waar Bentinck flink wat in de melk te brokkelen had. Het was bijna onmogelijk om de koning te spreken zonder tussenkomst van Bentinck. Bentinck was hierin als het ware soeverein, aangezien hij zelf besliste wie er wel en wie er niet welkom was op het hof. Deze these wordt kracht bijgezet door de correspondentie die er bestaat tussen de leden van de adel. Bentinck daarentegen had mede dankzij zijn functie wel altijd toegang tot Willem.

Is Bentinck daarom een favoriet te noemen? In mijn ogen voldoet de kamerheer grotendeels aan dit concept. Natuurlijk ontbreken er aspecten, zoals een groot patronagenetwerk en het feit dat hij over weinig zelfbeslissingsrecht beschikte, maar dit hadden andere favorieten zoals Olivares ook niet. Deze Spaanse gunsteling zag zich net als Bentinck als dienaar van de vorst. Wat leert Bentinck ons over het concept? Zoals eerder aangegeven in mijn Status Quaestionis bestaat er consensus dat het einde van de favoriet rond 1660 ligt in Europa. Deze studie laat zien dat deze conclusie een generalisatie is. Bentinck was juist op het hoogtepunt van zijn macht aan het einde van de zeventiende eeuw. Is Bentinck slechts een uitzondering, of zijn er meerdere gevallen in Europa die het bestaande paradigma onderuit kunnen halen? Vanaf 1750 doet een ander fenomeen opkomst in Europa, de eerste minister, een duidelijk geïnstitutionaliseerde functie, niet te vergelijken met Bentinck aangezien zijn macht was gebaseerd op het hof en zijn band met de koning. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen of er sprake is van een overgang, van de favoriet naar de eerste minister, en of Bentinck hier deel van uitmaakte. Eerdere favorieten tijdens de hoogtijdagen (1550-1650) kenden redelijk wat autonomie, Bentinck moest daarentegen bijna alles in overleg doen met zijn meerdere. Wellicht is er een overgang te destilleren dat deze autonomie structureel minder wordt. Dan zou ook bezien kunnen worden of het terecht is om te spreken van het feit dat het favoritisme tussen 1550 en 1650 zijn hoogtepunt beleefde.

Literatuurlijst

Ash, R. G., 'Patronage, Friendship and the politics of Access: The Role of the Early Modern Favourite Revisited', in: D. Raeymaekers en S. Derks (ed.), *The Key to Power: the Politics of Access in Early Modern Courts* (Brill, Forthcoming) 1-22.

Israël, J., 'The Court of the House of Orange, 1580-1795', in: J. Adamson (ed.), *The Princely Courts of Europe: Politics and Culture under the Ancien Regime 1500-1750* (1999). 119-140.

Baxter, S. B., *William III* (Londen 1966).

Bérenger, J., pour une enquête Européenne: le problem du ministériat au XVIIe siècle, *Annales* 29 (1974) 166-192.

Brockliss, L. W. B., 'Concluding Remarks: The anatomy of the minister-favourite', in: J. H. Elliot en W. B. Brockliss (ed.), *The World of the Favourite* (Londen 1999) 279-310.

Hirschbiegel en Paravicini (ed.), *Der Fall Des Gunstlings: Hofparteien in Europa Vom 13: Bis Zum 17: Jahrhundert* (2004).

Kettering, S., 'The Historical Development of Political Clientelism', *The Journal of Interdisciplinary History* 18 (1988) 419-477.

Kooijmans, L., *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1997).

Marvick, E. W., 'Favorites in Early Modern Europe: A Recurring Psychopolitical Role', *The Journal of Psychohistory* 10 (1983) 463-489.

Moote, A. L., 'The Minister-Favorite in Early Modern Politics', in: J. Bergin and L. Brockliss (eds.) *Richelieu and His Age* (Oxford UP, 1992) 13-45.

Onnekink, D., *The Anglo-Dutch Favourite* (2007).

Peck, L. L., 'Monopolizing Favour: Structures of Power in the Early Seventeenth-Century English Court', in: J. H. Elliot en W. B. Brockliss (ed.), *The World of the Favourite* (Londen 1999) 54-71

Ronnes, H., 'The architecture of William of Orange and the culture of friendship', *Archaeological Dialogues* 11 (2004) 57-72.

Scott, H. M., 'The rise of the first-minister', in: T. C. W. Blanning & D. Cannadine (ed.), *History and Biography*.

Thompson, I. A. A., 'The institutional Background of the Rise of the Minister-Favourite', in: J. H. Elliot en W. B. Brockliss (ed.), *The World of the Favourite* (Londen 1999) 13-26.

Troost, W., Willem III, de Stadhouder-Koning (2001).

Zee, van der, H., Willem en Mary : de bewogen geschiedenis van koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart (Den Haag 1975).